

СІМЕЙНІ ЦІННОСТІ У КОНТЕКСТІ РЕАЛІЙ СУЧАСНОГО АМЕРИКАНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Розкрито сутність поняття «сімейні цінності» як сукупності прийнятих у суспільстві уявлень про сім'ю, що позначаються на способі її життєдіяльності. Встановлено, що у Сполучених Штатах Америки в основу інтерпретації сім'ї покладено її розуміння як колективу, який очолюють партнери протилежних статей, що перебувають у шлюбі і мають дітей. Доведена недоцільність, неправомірність і непридатність традиційного розгляду сім'ї, оскільки вона як соціальна та економічна структура є динамічною конструкцією, трактування якої має змінюватися відповідно до потреб громадянського суспільства. Визначено особливості посттрадиційної американської сім'ї.

Ключові слова: сімейні цінності, сім'я, Сполучені Штати Америки, традиційна сім'я, посттрадиційна сім'я, демократичні сімейні цінності.

Характерною ознакою сьогодення є зміни ідеально-типової моделі сім'ї в бік легітимації її плюралістичних форм, інтегрування в її змісті поширеної в суспільстві множинності ціннісних ставлень до цього соціального інституту як на індивідуальному, так і на державному рівні. Суперечність між традиційними уявленнями про цінності сім'ї з її обмеженими нормативними засадами, з одного боку, і прагненням реалізувати індивідуальну свободу у виборі способу сімейного життя, з іншого, активізує імпульси щодо винайдення нових сімейних цінностей, які б відповідали притаманним суспільству ціннісним пріоритетам. У цьому контексті заслуговує на увагу звернення до реалій американської сім'ї, аналізу характерних для американського суспільства сімейних цінностей, що позначаються на специфіці та ефективності функціонування сімейного мікроколективу. Адже у Сполучених Штатах Америки сім'я вважається однією з вищих національних цінностей, що покладаються в основу американського способу життя, розглядається як показник успіху і престижу у суспільстві.

Різні аспекти життєдіяльності американської сім'ї набули висвітлення у працях українських (М. Боришевський, Г. Васянович, В. Качур, В. Кравець, Б. Ковбас, В. Костів, В. Савка, Н. Уманець, Н. Якушко), російських (Д. Баталін, С. Гавров, М. Глотов, В. Гончаров, І. Дворянков, В. Жуков, В. Жуковський, Г. Кліманцева) та американських (Е. Берджерсс, У. Біверс, Р. Бернс, М. Боуен, Д. Віннікот, К. Девіс, М. Емлер, Д. Олсон, Т. Парсонс, П. Рейман, Д. Сміт, Н. Смелзер, Х. Танкерсли, Х. Хартман, М. Хілл) дослідників.

В історичному контексті американські сімейні цінності досліджують С. Еванс, М. Зінн, Д. Ейтзен, М. Каммпен, А. Карлсон, Р. Маранис, Д. Папеное та інші.

Сучасні підходи до визначення сімейних цінностей, характерних для американського суспільства, пропонують Д. Еггебін, С. Кунтц, Д. Лічер, Дж. Стасей, М. Хілл та інші.

Проте на вітчизняному ґрунті й нині простежується недостатня наукова розробленість питань, пов'язаних з американськими сімейними цінностями.

Мета статті — на основі аналізу наукових джерел розкрити особливості американських сімейних цінностей, впливу на їх формування ціннісної системи суспільства.

У загальному розумінні сімейні цінності — це сукупність прийнятих у суспільстві уявлень про сутність сім'ї, що позначаються на способі її життєдіяльності.

В англійській мові представлено різні інтерпретації поняття «сім'я». До таких традиційних визначень, як пов'язаність кров'ю, усиновлення і шлюб, науковці додають також технічні: об'єднання і розподіл майна та прибутків між членами сім'ї [5]. Тобто наголошується, що сім'єю можуть бути як соціальні, так і економічні об'єднання.

Традиційним і найбільш популярним визначенням сім'ї на американському ґрунті вважається її розгляд як колективу, який очолюють партнери протилежних статей, що перебувають у шлюбі і мають дітей. На чоловіка покладається роль годувальника, і лише смерть є типовою причиною його виходу із сім'ї. Особливий акцент робиться на неучасті жінки в матеріальному підтриманні сім'ї [5].

Цей підхід до трактування сутності сім'ї домінував протягом 30-40-х рр. ХХ ст., коли нормативним ідеалом поставала розширена сім'я, яка об'єднувала значну кількість родичів. Її існування зумовлювалося економічною необхідністю: кілька поколінь жили разом, щоб більш успішно керувати сімейною фермою або бізнесом. Вважалося, що чим більшою буде чисельність працездатних членів, тим більшу економічну спроможність матиме сім'я.

У період 1974-1975 рр. близько 50 науковців з 25 університетів США залучилися до участі у великому проекті — створенні єдиної системи теоретичних моделей функціонування сім'ї. Загалом було виокремлено 24 сфери вивчення сім'ї: сімейна комунікація, рольова напруга і конфлікт, структура

влади в сім'ї, молода сім'я, неповна сім'я та ін. (У. Берр, У. Гуд, К. Девіс, Л. Коттрелл, Г. Кристенсен, І. Най, І. Ранте, Р. Хілл).

До традиційного визначення сім'ї як колективу Конгрес США повернувся у 1993 році. В «Акті про сімейне медичне обслуговування та тимчасову непрацездатність» наголошувалося, що працедавець забезпечує робітника можливістю тимчасового звільнення від роботи через хворобу, догляд за хворим членом сім'ї або за новонародженою дитиною. З цією метою Конгрес дав визначення сім'ї як структури, до якої входять жінка/чоловік, син, дочка або батьки, але не встановив чіткого її складу. Син або дочка надалі починають позначатися як біологічна або прийомна/усиновлена дитина, яка виховується в сім'ї, або дитина від іншого шлюбу, дитина під опікою або дитина батьків, які були позбавлені батьківських прав.

У 1996 році Шлюбним актом встановлюється термін «чоловік/дружина» для роз'яснення позиції уряду США щодо гомосексуальних шлюбів. Акт також затверджував положення про те, що чоловік або дружина є партнером протилежної статі. Більшість тогочасних дослідників сім'ї керувалися у її визначенні такими положеннями. По-перше, «сім'я» розглядалася як осередок, що складається з чоловіка, дружини і неповнолітніх дітей. По-друге, стверджувалося, що чоловік/батько — головний годувальник, тоді як жінка не бере участі у зароблянні грошей, особливо поки неповнолітні діти не досягли шкільного віку. По-третє, найбільш вірогідною причиною втрати годувальника вважалася його смерть. По-четверте, наголошувалося на тому, що лише ті індивіди, які входять до сімейного колективу, становлять його складову, поєднуючи і розподіляючи соціальні та економічні ресурси [5]. Традиційні сімейні цінності всіляко підтримувалися на державному рівні політичною опозицією у дебатах, присвячених засудженню розлучень, збільшення кількості матерів-одиначок, акцентуванню на необхідності запровадження контролю за народжуваністю, запереченню прав одностатевих шлюбних союзів тощо [9, с. 87].

Водночас усе більшого визнання набуває думка про недовільність, неправомірність і непридатність традиційної інтерпретації сім'ї, оскільки вона як соціальна та економічна структура є динамічною конструкцією, трактування якої має змінюватися відповідно до потреб сучасних американських громадян і громадянського суспільства. Не можна не брати до уваги й той факт, що хоча сім'я як колективний осередок «продовжує бути і модальною ситуацією, і нормативним ідеа-

лом, зростає кількість розлучень, ставлячи жінку на чолі сім'ї; збільшується позашлюбна народжуваність, змінюючи реалії сімейного життя» [4].

Поширення набуває думка про те, що сімейна криза викликана не відмовою від традиційних цінностей, а потребою в сім'ї зі зміненою структурою, яка дає своїм членам змогу краще пристосуватися до нових економічних і соціальних умов. Наприклад, С. Кунц переконана, що поява розмаїття сімейних типів стала наслідком складних обставин, пов'язаних з економічним і політичним реструктуруванням, яке розпочалося наприкінці 1960-х рр. : закриття традиційних центрів зайнятості, знищення високооплачуваних робочих місць, створення робочих місць для жінок і неповнолітніх... Як наслідок, «сімейні цінності, які колись координували приватне життя з колишніми відносинами виробництва і розподілу, тепер не скоординовані з економічними і політичними тенденціями» [3, с. 257]. На думку дослідниці, у той час, коли спостерігалось прагнення державних діячів привернути увагу громадян до епідемії розлучених батьків і позашлюбних матерів, реальну провину за так звану «кризу сім'ї» треба шукати в економіці, у ринку праці та неадекватній політиці уряду, яка призвела до «підвищення приватних витрат на виховання дітей у поєднанні з доступністю для них у всіх сім'ях економічних і соціальних ресурсів» [3, с. 145].

Незважаючи на те, що проблема «сімейних цінностей» домінує в американському суспільстві вже більше 70 років, вона і сьогодні не втрачає своєї актуальності.

Американська сім'я ХХІ століття найчастіше визначається як посттрадиційна, що не дотримується жодної чітко визначеної структурної моделі. Поряд із традиційною сім'єю, яка складається з батька, матері та їхніх дітей, з'явилися нові форми сімейного союзу. Мати-одиначка, батько-одинак, сім'ї з прийомними дітьми, наявність вітчима чи мачухи, непрацюючий батько, який опікується дітьми, — це лише кілька прикладів явищ, характерних для сучасного американського суспільства. Однак, як засвідчують соціологічні дослідження, 97% американців, які живуть у традиційних сім'ях, і 88% американців, які належать до нетрадиційного типу сім'ї, цілком задоволені своїм сімейним життям [8].

Однак слід зазначити, що хоча в загальному вимірі сучасна американська сім'я не є однотипною, ті сімейні форми, які не відповідають нормативній моделі, зазнають послідовного

інституційного неприйняття. Тобто, «в суспільстві, де лише деякі люди живуть у сім'ях з традиційною структурою, закон продовжує надавати перевагу і привілеї саме цьому типу сім'ї» [7, с. 130]. Загалом сімейні закони оперують трьома базовими положеннями: по-перше, «люди можуть стати сім'єю тільки за народженням або завдяки шлюбу»; по-друге, «батьки — люди, які складають пару (та) бажано одружену»; по-третє, «шлюб доступний лише двом гетеросексуальним людям» [7, с. 126]. Як наслідок, у США на соціальну та юридичну підтримку не можуть розраховувати люди, чий сімейні відносини не позначені кровним зв'язком, усиновленням чи гетеросексуальним шлюбом. Надання чинним законодавством переваги певній сімейній структурі наносить шкоду й тим, хто приймає, і тим, хто не приймає традиційну форму сім'ї.

У засобах масової інформації та в Конгресі США тривають дебати щодо визначення сім'ї та її «найкращого» виду для стійкого функціонування суспільства «лібералів, консерваторів і прихильників прогресу (у тому числі більшості феміністок), які різняться поглядами на шлюб, жіночу рівність, виховання дітей і соціальний захист» [2, с. 52]. При цьому просімейні діячі доволі часто виступають проти політики, яка дала б сім'ям можливість одержати доступ до освіти та охорони здоров'я, підвищити заробіток усіх працюючих до такого рівня, щоб достатньою мірою забезпечити і захистити свої сім'ї [9]. Тобто, проголошення традиційної сім'ї як найвищої цінності супроводжується руйнуванням матеріальних умов, необхідних для її ефективної життєдіяльності.

Орієнтація на суто традиційну сім'ю з чоловічим домінуванням для дієвого функціонування суспільства неоднозначно сприймається американськими дослідниками. Так, С. Кунц наголошує на можливості кожної форми сім'ї бути ефективною і цінною. Висловлюється припущення про те, що: «багато проблем, відповідальність за які зазвичай покладається на руйнування традиційної сім'ї, існує не тому, що ми дуже змінилися, а тому, що ми недостатньо змінилися; це й зумовлює відставання у доборі справедливого оцінювання пристосованості поведінки та державних інститутів до нових реалій, які спричиняють проблеми в сучасних сім'ях» [3, с. 109].

Перегляд сімейних цінностей означає насамперед визнання багатоманітності сімейних форм і шлюбних відносин, як нетрадиційних, так і традиційних, посилення турботи про привласнення дітьми справжніх цінностей. Зважаючи

на те, що США завжди були країною з різноманітністю етнічних, релігійних і культурних традицій, висловлюється думка про доцільність розвитку плюралістичної соціальної моделі, яка б містила різні сімейні утворення. Щодо традиційних цінностей, їх слід змінювати «шляхом посилення відповідальності і турботи одне про одного та особливо про дітей» [3, с. 109]. Для цього треба «відмовитися від ілюзій про необхідність відтворення деякої міфічної традиційної сім'ї, винайти нові сімейні традиції і способи відтворення старих, не впадаючи у ностальгію за минулим і не виявляючи презирства до людей, чії сімейні цінності відрізняються від наших» [3, с. 277-278].

За словами Дж. Стасей, сімейні цінності справді є життєво важливими для стабільності американського суспільства, але вони мають відображати його сутність. Для цього їх потрібно демократично перевизначити «шляхом розширення прав, обов'язків, способів і легітимності різних інтимних відносин» [9, с. 77]. Реальні демократичні сімейні цінності мають забезпечити більш якісні програми турботи про дітей, чії батьки працюють; доступ до установ охорони здоров'я для батьків, дітей і людей похилого віку; спільне проживання; оплачувану відпустку для працюючого населення і більш гнучкі графіки роботи та іншу політику в сфері зайнятості, сприятливу для сім'ї.

Вагомий вплив на інтерпретацію сімейних цінностей справив фемінізм, «спосіб думок і практика якого особливо наголошують на цінності взаємного зростання, самореалізації та співробітництва шлюбних партнерів у вихованні дітей. За такого бачення взаємин поважаються потреби один одного, кожний має права і не боїться підпорядкування чи приниження з боку іншого» [6, с. 77]. Згідно з поглядами Б. Хукса, феміністські цінності любові, взаємної поваги, турботи, відповідальності, співчуття і чесності мають стати сімейними цінностями. Адже «люблячі батьки, незважаючи на те, є сім'ї повними чи неповними, геями або натуралами, очолюваних жінками чи чоловіками, швидше виховують здорових, щасливих дітей з почуттям власної гідності» [6, с. 77]. Рівність, взаємна повага і справедливість завжди були в центрі теорії і практики феміністського руху. Незважаючи на це, фемінізм протягом доволі тривалого часу вважався антисімейним. Насправді, фемінізм завжди був за, а не проти сім'ї.

Наведені погляди на сутність сімейних взаємин як ціннісних пріоритетів американської сім'ї підтримує М. Хаттер, зазначаючи, що «батьки і діти повинні чуйно ставитися до потреб одне одного. У сім'ї має панувати атмосфера взаєморозумін-

ня, коли всі разом поділяють незгоди і радості, усвідомлюють, що для кожного з них життя виходить далеко за межі сім'ї. Це зовнішнє або інше життя також треба брати до уваги під час формування взаємин один з одним» [1, с. 11].

Одна із причин характерної для американського суспільства суперечності між високою цінністю сім'ї (у всіх соціологічних опитуваннях сім'я посідає перше місце) та доволі значною кількістю розлучень (у 47% американських сімей хоча б для одного з подружжя цей шлюб є другим) полягає в орієнтуванні жінок і чоловіків на щасливу сім'ю, тобто сім'ю, здатну забезпечити емоційний комфорт для всіх її членів. Якщо створена сім'я не відповідає ознакам «щасливої», подружжя легко руйнує її і шукає заміну.

Незалежність, кар'єрне зростання, розвиток внутрішнього світу набули статусу пріоритетних цінностей не лише для значної кількості американських чоловіків, а й для більшості жінок, які вважають, що свободи особистості можливо досягти лише шляхом саморозвитку, іноді завдяки відмові від загальноприйнятої моралі, порушенню стандартів і життєвих стереотипів. Можливість мати власний прибуток надає жінці більшу самостійність, змінюючи структуру сімейних відносин, традиційних функцій у сім'ї.

Реалії сьогодення орієнтують на цінності, які б відповідали новому типу суспільства, провідною характеристикою якого є вихід на «арену» індивіда, який бере активну участь у його життєдіяльності, реалізуючи свої здібності (продуктивна орієнтація). Усе більшого визнання набуває модель американської сім'ї як осередку суспільства, в якому основна увага приділяється розкриттю індивідуального потенціалу батьків і дітей для його подальшої реалізації на благо суспільства.

Підсумовуючи викладене, можна зробити висновок, що проблема сімейних цінностей на американському ґрунті завичай пов'язується з визначенням сутності поняття «сім'я», державною сімейною політикою, розглядом демографічних і соціальних питань функціонування сім'ї. Сімейні цінності також співвідносяться з поглядами на роль жінки в суспільстві та сім'ї, сексуальною мораллю. З огляду на поширення в американському суспільстві нових форм сімейної життєдіяльності, спостерігається поступовий відхід від цінностей традиційної сім'ї до її інтерпретації у контексті свободи і демократії. Акцентується увага на досягненні згоди між усіма членами сім'ї, реалізації гуманного соціального «контакту», вихованні

дітей шляхом встановлення демократичних батьківсько-дитячих взаємин.

Література

1. Хаттер М. Что формирует семью? / Марк Хаттер // США: общество и ценности. — 2001. — январь. — С. 10-11.
2. Baca Zinn M. Feminism and family studies for a new country / M. Baca Zinn // Annals of the American academy of political and social science. — 2000. — № 571. — P. 42-56.
3. Coontz S. The way we really are: Coming to terms with America's changing families / S. Coontz. — N.Y. : Basic Books, 1997. — 375 p.
4. Eggebeen D.J. Race, Family Structure, and Changing Poverty among American Children / D.J. Eggebeen and D. Licher // American Sociological Review. — № 56(6). — 1991. — P. 801-817.
5. Hill M. When Is a Family a Family? Evidence from Survey Data and Implication for Family Policy / Martha Hill // Journal of Family and Economic Issues. — № 16 (1). — 1995. — P. 35-64.
6. Hooks B. Feminism is for everybody / B. Hooks. — Cambridge, MA : South End Press, 2000. — 412 p.
7. Johnson J.R. Preferred by law: The disappearance of the traditional family and law's refusal to let it go / J.R. Johnson // Women's Rights Law Reporter. — № 25 (2-3). — 2004. — P. 125-144.
8. Religion & Ethics Newsweekly. Survey: Faith and family in America. Retrieved on July 21, 2007 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.pbs.org/net/religionandethics/week908/survey.html>.
9. Stacey J. In the name of the family: Rethinking family values in the postmodern age / J. Stacey. — Boston : Beacon Press, 1996. — 314 p.

Раскрыта сущность понятия «семейные ценности» как совокупности принятых в обществе представлений о семье, которые оказывают влияние на способ ее жизнедеятельности. Установлено, что в Соединенных Штатах Америки в основе интерпретации семьи — понимание ее как коллектива, во главе которого партнеры противоположного пола, пребывающие в браке и имеющие детей. Доказана необоснованность, неправомочность и недееспособность традиционного рассмотрения семьи, поскольку она как социальная и экономическая структура является динамической конструкцией, трактовка которой должна изменяться в соответствии с потребностями гражданского общества. Определены особенности посттрадиционной американской семьи.

Ключевые слова: семейные ценности, семья, Соединенные Штаты Америки, традиционная семья, посттрадиционная семья, демократические семейные ценности.

T. V. Kravchenko

Family Values in the Context of Modern American Society Realities

The essence of the concept «family values» is defined as an aggregate of the accepted in society ideas of family that affect its vital functions. Traditionally, family is determined as a team headed by the partners of opposite sex, which are

in marriage and have children. In the United States of America, family values are reflected in the public family policy, in determining demographic and social priorities. Family values also correlate with the views on the role of woman in society and family, sexual moral. The traditional family remains a norm, which all other family forms are often compared to. At the same time, new forms of family unions have appeared next to a traditional family, for example, lone parent-family, family with adopted children, with stepfather or stepmother, non-working father which takes care of children, unisexual marriages. The pointlessness, illegality and uselessness of the traditional consideration of family is proved. As a dynamic social and economic structure, it must be interpreted in accordance with the needs of modern civil society. The revision of family values means the recognition of a variety of its forms and marriage relations, both untraditional and traditional, strengthening the anxiety about children's appropriation of the real values. Ponderable influence on the consideration of family values is produced by feminism, which marks the value of mutual growth, self-realization and collaboration of marriage partners, education of children; defends the values of love, mutual respect, care, responsibility, sympathy and honesty. The main features of the posttraditional American family are revealed, which adheres to not a single certain structural model and is oriented on achieving consent between all family members, realization of humane social 'contact', establishment and development of democratic paternal-child mutual relations.

Keywords: *family values, family, United States of America, traditional family, posttraditional family, democratic family.*

References

1. Hatter M. (2001). Kto formiruiet semiu? [Who forms family?]. SSHA: obshchestvo i tsennosti, 1, 10-11.
2. Baca Zinn M. (2000). Feminism and family studies for a new country. Annals of the American academy of political and social science. 571: 42-56.
3. Coontz S. (1997). The way we really are: Coming to terms with America's changing families. — N. Y. : Basic Books. — 375 p.
4. Eggebeen D.J. and Licher D. (1991). Race, Family Structure, and Changing Poverty among American Children // American Sociological Review 56 (6): 801-817.
5. Hill Martha. (1995). When Is a Family a Family? Evidence from Survey Data and Implication for Family Policy // Journal of Family and Economic Issues. 16 (1): 35-64.
6. Hooks B. (2000). Feminism is for everybody. — Cambridge, MA: South End Press. — 412 p.
7. Johnson J.R. (2004). Preferred by law: The disappearance of the traditional family and law's refusal to let it go // Women's Rights Law Reporter. 25 (2-3): 125-144.
8. Religion & Ethics Newsweekly. Survey: Faith and family in America. Retrieved on July 21, 2007 from: <http://www.pbs.org/net/religionandethics/week908/survey.html>.
9. Stacey J. (1996). In the name of the family: Rethinking family values in the postmodern age. — Boston: Beacon Press. — 314 p.